

УДК 94(477):929 Селінов

В. Левченко

Історико-краєзнавчі студії професора В. І. Селінова (1876–1946)

Анотація: У статті проаналізовано науковий доробок одеського професора В. І. Селінова в галузі історико-краєзнавчих досліджень. Продемонстровано фактори, які зумовили вибір вченим напрямку наукових пошуків та визначені його основні напрями в цій сфері.

Ключові слова: В. І. Селінов, історія, краєзнавство, дослідження, Одеса.

1920-ті рр. стали «золотим десятиріччям» історичного краєзнавства в Україні, завдяки тісному взаємозв'язку з академічною та університетською наукою і потужному підйому масового культурного і громадського руху в країні, спрямованого на вивчення та благоустрій свого краю, поширення цих знань. Осередки історико-краєзнавчих досліджень стали грати в житті регіонів роль своєрідних культурних і наукових центрів. Однак наприкінці 1920-х рр. намітилась тенденція звести історичне краєзнавство до задоволення утилітарних, господарських і політико-освітніх потреб, але і в цій якості історичне краєзнавство сприяло популяризації наукових знань, пробудженню інтересу населення до історії свого краю.

Не залишалась в осторонь у розвитку історичного краєзнавства і Одеса, де традиції дослідницької діяльності, закладені в XIX ст. Одеським товариством історії та старожитностей, були активно продовжені в 20–40-х рр. XX ст. багатьма дослідниками. Серед яких окремо місце посідає професійний історик — Валентин Іванович Селінов. У сучасній науковій літературі його постать в першу чергу розглядалась в контексті дослідження біографічних та професійних даних¹. За великим рахунком, він не усвідомлений як один з провідників історико-краєзнавчого руху в Одесі, зокрема, та СРСР, загалом. В якості виключення можна вважати деякі згадки в поодиноких статтях² та перевидання двох студій вченого краєзнавчого характеру³.

Народився В. І. Селінов 1876 р. у м. Карасубзар (Бій-Термен) Таврійської губернії. Навчався у Феодосійській гімназії, яку закінчив 1897 р. Цього ж року поступив на історико-філологічний факультет Імператорського Київського універ-

ситету Св. Володимира, якій закінчив 1901 р. По закінченню університету молодий спеціаліст почав працювати педагогом на приватних курсах у м. Києві. 1908 р. переїхав до м. Катеринослава, де працював викладачем російської мови та літератури в місцевому комерційному училищі до 1910 р. У цьому ж році повернувся до Києва, де працював у середніх навчальних закладах та вищих педагогічних курсах до 1919 р.

З 1919 р. після переїзду до Одеси разом з іншими київськими вченими (С. С. Дложевський, І. Я. Фаас) в житті В. І. Селінова починається «одеський період», який тривав до 1944 р. В Одесі він спочатку працював у педагогічному відділі губернського комітету професійної освіти (1919–1921) та організував курси по підготовці вчителів трудових шкіл, а згодом викладав в Інституті народної освіти (1921–1930), Інституті професійної освіти, Інституті соціального виховання (обидва 1930–1933), Одеському державному університеті (1941–1944). Паралельно в 1923–1930 рр. був членом Одеської комісії краєзнавства при ВУАН, з 1930 р. обіймав посаду завідувача відділу феодалізму та торговельного капіталізму в Надчорноморських країнах Одеського історико-археологічного музею, а в 1941–1944 рр. був директором⁴.

Аналіз наукової спадщини В. І. Селінова свідчить про її багатогранність та плідність. На даний час нам вдалося встановити понад сімдесяти наукових праць, що побачили світ впродовж тридцятирічної (1913–1943) наукової діяльності вченого. Перш за все вчений приділяв увагу новому напрямку в науці, що органічно розвивався у контексті загальних наукових досліджень — теоретико-методологічним питанням історичної науки. Цій проблемі була присвячена його одна

з перших наукових праць: «Сучасні питання теорії історичного знання у зв'язку з задачами методики історії» (1915), а з часом з'явилися інші — «К вопросу о приёмах преподавания истории в старших классах средней школы» (1917), «К вопросу о сущности экскурсионности» (1923), «Экскурсия в Ольвию (Методические указания)» (1924).

Досліджуючи методологічні та теоретичні проблеми історичної науки перед В. І. Селіновим поставали питання про предмет та завдання історії, її історичні методи, специфіку історичного пізнання, про історію становлення окремих галузей історичного знання, історії розробки конкретно-історичних сюжетів, які в подальшому визначали теми його праць.

Наступним об'єктом інтересів вченого стала методико-педагогічна та методико-практична проблематика викладання історичної науки, яка, на наш погляд, була пов'язана з викладацькою діяльністю. Тут варто згадати наступні праці: «Игра и труд в школе детства» (1923), «Приёмы и методы в комплексных занятиях», «Экскурсия в комплексной системе обучения» (1926), «Комплексная тема «Наш город»» (1927).

У своїх наукових дослідженнях В. І. Селінов також торкався періоду нової історії початку ХІХ ст. Його роботи «Политический кризис 1821 г. в Дунайских княжествах в связи с отношением к нему русской администрации Бессарабии и г. Одессы», «Пушкин и греческое восстание (исследование)» (1926), «До питання про джерела повісті Пушкіна «Кірджалі» (1927) та «Из истории национально-освободительной борьбы греков и румын в начале ХІХ века» (1928) висвітлювали національно-визвольний рух та революційні настрої багатьох європейських країн того часу.

Відмінною рисою наукової творчості В. І. Селінова, як і більшості викладачів вищої школи Одеси 1920-х рр., були дослідження краєзнавчого характеру, які складають більшу частину загальної бібліографії наукових праць (понад 70) вченого. В більшості це зумовлювалося вже сформованою традицією краєзнавчих досліджень вчених міста, які були закріплені ще викладачами Імператорського Новоросійського університету (1865–1920), що чітко локалізували об'єкт своїх досліджень: Північне Причорномор'я — Одещина — Одеса.

На відміну від не доведеної до кінця в Новоросійському університеті спроби формування краєзнавства як дисципліни та чітко визначеної налагодженої краєзнавчої науково-дослідної роботи, саме в 1920-ті рр. закладалися мето-

дологічні й методичні основи краєзнавства як науки, що стало відмінною рисою наукової творчості більшості викладачів вищої школи Одеси. Отже, традиції наукової діяльності в галузі краєзнавства, закладені вченими Одеси в ХІХ ст. були продовжені в 20-х рр. ХХ ст., в першу чергу, в Одеській комісії краєзнавства при Всеукраїнській академії наук (1923–1930) — провідній серед дванадцяти науково-дослідних установ краєзнавчого профілю в Одеському окрузі⁵. Членом соціально-історичної секції з 1923 р. та вченим секретарем з 1929 р. цієї установи також був В. І. Селінов. Але необхідно зазначити, що переважно діяльність вченого в галузі краєзнавства відбувалась за рахунок самостійних досліджень, причинами чого були: по-перше, реформа науково-дослідної роботи у вищій школі, суть якої полягала у відокремленні наукових досліджень від навчальної діяльності, а, по-друге, під час трансформації вищої школи не планувалося створення науково-дослідних установ при вищих навчальних закладах.

Наукові розвідки В. І. Селінова в галузі краєзнавства треба розмежувати на два напрямки: теоретико-методичні та тематичні. До першого напрямку треба віднести такі праці, як «Краеведческая библиография (история, фольклор, археология)» (1925), «История и археология в краеведческой работе», «Библиография по краеведению для учителя-комплексника» (1927, у співавторстві з Г. Й. Потапенком), «Культуроведение в краеведческой работе» (1928). Остання праця отримала позитивні рецензії. Авторами першої були ленінградські професори Советов і Буданов (опублікована у видавництві Брокгауза-Ефрона 1928 р.), а друга вийшла в центральному друкованому органі — «Известия»⁶.

Нарис «История и археология в краеведческой работе»⁷ отримав відгук професора С. С. Дложевського, який ознайомившись з ним у рукописному варіанті (обсяг до восьми друкованих аркушів), в рецензії від 25 червня 1927 р. відмітив, що «Книга систематизує величезний матеріал, чудово орієнтує вчителя в найцікавіших й найскладніших проблемах, висувуючи навіть іноді такі боки для краєзнавчої праці, на які досі зверталось мало уваги (кустарне виробництво). Книжка ця, коли б прискорити її видання, буде надзвичайно корисною і поки що єдиною в такому роді підручною книгою для вчителя-краєзнавця і краєзнавця взагалі»⁸.

Знаковою працею в цьому напрямку виступає також «Библиография по краеведению»⁹, в якій автори в трьох розділах (1 — загальна література з краєзнавства (24 найменування); 2 — література

про «Краєзнавство в школі» (121); 3 — краєзнавчі матеріали губерній, округів тощо (77)) подали існуючу на той час в СРСР краєзнавчу літературу для вчителів трудових шкіл з метою методичної допомоги під час проведення занять.

До тематичних праць історико-краєзнавчого напрямку досліджень слід віднести «Что хранят в себе строительные архивы провинции. (Материалы Строительного Комитета «Старой Одессы»)»¹⁰, «Воронцовский дворец, как культурно-исторический памятник города»¹¹, «Архітектурні пам'ятники старої Одеси»¹². Остання праця займає окремо місце в науковій бібліографії вченого, в якій він не тільки зробив спроби описати основні історико-архітектурні пам'ятки старої частини міста, а й в додатку вказав їх перелік (понад п'ятдесяті пунктів) з визначенням історичних подій, котрі безпосередньо пов'язані з цим місцем. На жаль, через домінування радянської ідеології деякі історичні події вказувалися тільки ті, що безпосередньо були пов'язані з історією існуючої влади.

До кола інтересів вченого також потрапили соціально-економічні питання півдня України, наслідком яких стали дві роботи «Историко-экономический очерк каменно-угольной и железно-рудной промышленности Степной Украины (по архивным данным)»¹³ та «Кам'яно-вугільний та залізнорудні багатства Степової України в соціально-економічному аспекті (за архівними матеріалами)»¹⁴.

Впродовж 1930-х рр. займатись виключно наукою і залишатись осторонь кон'юнктурних політичних реалій ставало дедалі важче. Тематика і зміст наукових досліджень все тісніше пов'язувалися з більшовизацією науки, що супроводжувалось посиленням адміністративного тиску на вчених і бажанням держави підкорити їх своєму диктатові. Радянське керівництво швидко і безжалісно розправлялося з тими, хто не міг позбутися роками набутих моральних цінностей і дозволяв собі прояви вільнодумства. Саме в цей час після того як у лютому 1931 р. В. І. Селінова було заарештовано органами ДПУ за підозрою в участі у підпільній контрреволюційній діяльності організації українських націоналістів (у вересні того ж року справу припинено)¹⁵ він активно зосереджується на вивченні проблем історико-краєзнавчої тематики, а саме історії, діяльності та значенні як культурно-освітнього центру Одеської державної наукової бібліотеки¹⁶.

Плодовитими для краєзнавчих публікацій вченого були 1941–1942 рр., коли одну за одною він публікує статті присвячені історії міста — «Родная Одесса»¹⁷, «Одесские улицы»¹⁸, «Один

из архитектурных ансамблей Одессы»¹⁹, «Центр приморского бульвара (к вопросу о характерных чертах Одесской архитектуры)»²⁰, «Александр Скарлатович Стурдза»²¹ та «Памятник М. С. Воронцову»²². Взагалі треба відмітити, що інтерес вченого до архітектурного мистецтва проявився ще 1909 р., коли він їздив до Парижу і протягом двох місяців працював у Луврі, досліджуючи предметі мистецтва античності.

Логічним продовженням історико-краєзнавчих й археолого-краєзнавчих наукових пошуків В. І. Селінова стала підготовка та захист 30 жовтня 1943 р. докторської дисертації «Древние причерноморские поселения между Бугом и Днестром в период расцвета Ольвии», який відбувся у приміщенні інституту соціальних наук (вул. Петра Великого, 1), а вже 7 січня 1944 р. Дирекція культури примор'ї Одеського муніципалітету затвердила постанову сенату університету про присвоєння В. І. Селінову вченого ступеня доктора історичних наук. Звичайно це наукове дослідження, яке, на жаль, не збереглося в цілості для сучасного дослідника, можна в повній мірі вважати виконанням політичного наказу діючого німецько-румунського окупаційного режиму на той час між Бугом і Дністром (Трансністрія), з метою доведення історичних прав Румунії на цю територію. Запропонована нами теза також простежується й в інших працях вченого — «Очерки по истории Транснистрии и Одессы»²³ і «История колонизации территории между Днестром и Бугом»²⁴.

Наслідком плідної праці В. І. Селінова в галузі історико-краєзнавчих досліджень стала його участь 1944 р. у підготовці ювілейного видання присвяченому 150-річчю заснування Одеси, а саме історії будівництва міста в історико-архітектурному аспекті. Бо до цього, на думку С. Я. Борового, «...він виконав та опублікував декілька праць, які свідчили про його велику ерудицію в цьому напрямку»²⁵. У підготовці ювілейного видання В. І. Селінов використовував матеріали Одеського архіву, що торкалися Розпорядчої Думи, Міської Управи (відносилися до діяльності реформованого міського Управління часів Г. Г. Маразлі), будівничого комітету, митниці, канцелярії попечителя навчального округу під час діяльності М. І. Пирогова.

Отже, накреслені нами історико-краєзнавчі штрихи наукової діяльності професора вищої школи Одеси 1920–1940-х рр. В. І. Селінова та його особистий внесок у вітчизняне краєзнавство заслуговують на подальше більш детальніше дослідження.

- ¹ Левченко В. В. Життя та науково-громадська діяльність Валентина Івановича Селінова (до 130-річчя з дня народження) // Юго-Запад. Одессика. Историко-краеведческий научный альманах. — Вып. 2. — Одесса, 2006. — С. 256–266; Родная Одесса (По материалам дел № 13964-П и № 28242-П Селинова Валентина Ивановича) // Смирнов В. А. Реквием XX века. — Ч. IV. — Одесса, 2007. — С. 89–131; Левченко В. В. Селінов Валентин Іванович // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том 1 (початок XIX — середина XX ст.). — Одеса, 2009. — С. 342–345; Солодова В. В. Формування та розвиток документальних колекцій у складі фондів одеських музеїв (1825–2003). — Одеса, 2010. — С. 58, 87; Левченко В. В. Замовчуване життя // Реабілітовані історією. Одеська область. — Одеса, 2010. — С. 583–589; Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту. — Одеса, 2010. — 428 с.; Левченко В. В. Діяльність вчених-істориків Одеси в період німецько-румунської окупації (1941–1944 рр.) та їх доля // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри. — Одеса, 2011. — С. 233–239 та ін.
- ² Левченко В. В. Життя та науково-громадська діяльність Валентина Івановича Селінова (до 130-річчя з дня народження) // Юго-Запад. Одессика. Историко-краеведческий научный альманах. — Вып. 2. — Одесса, 2006. — С. 256–266; Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту. — Одеса, 2010. — С. 273.
- ³ Селинов В. Воронцовский дворец как культурно-исторический памятник г. Одессы // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. — Спецвипуск. — 2005. — С. 48–54; Селінов В. Архітектурні пам'ятники «Старої Одеси» // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. — Вип. 6. — 2008. — С. 8–19.
- ⁴ Левченко В. В. Життя та науково-громадська діяльність... — С. 256–258.
- ⁵ Краеведные учреждения СССР: Список обществ и кружков по изучению местного края, музеев и других краеведных организаций. — Л., 1927. — С. 132–133.
- ⁶ Родная Одесса... — С. 92, 95.
- ⁷ Энциклопедия комплексного преподавания / Под. ред. С. В. Иванова, Н. Н. Иорданского и И. С. Симонова. — Брокгауз-Ефрон. — Ленинград, 1927. — С. 209–237.
- ⁸ Державний архів Одеської області (ДАОО). — Ф. Р-1593. — Оп. 1. — Спр. 10. — Арк. 56.
- ⁹ Селинов В. И., Потапенко Г. И. Библиография по краеведению. — Ленинград, 1927. — 31 с.
- ¹⁰ Краеведение. — 1927. — Т. IV. — № 2. — С. 347–358.
- ¹¹ Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН. Секція соціально-історична. — 1929. — Ч. 4–5. — С. 65–74.
- ¹² Архітектурні пам'ятники старої Одеси. — Одеса, 1930. — 26 с.
- ¹³ Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН. Секція соціально-історична. — 1929. — Ч. 4–5. — С. 75–113.
- ¹⁴ ДАОО. — Ф. Р-39. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 27 зв.
- ¹⁵ Левченко В. В. Життя та науково-громадська діяльність... — С. 259.
- ¹⁶ Селинов В. И. Одесская государственная научная библиотека: (К 110-летию со дня основания) // Большевицское знамя. — 1939. — 28 ноября; Селинов В. И. Сокровищница культуры // Большевицское знамя. — 1940. — 28 апреля; Селинов В. И. Одесская государственная научная библиотека: исторический очерк. 1829–1917 // Исторический очерк. ОГНБ им. А. М. Горького. / Редкол.: А. С. Ключенко, С. А. Купенов, Н. Н. Пашенко. — Одесса, 1941. — С. 15–82.
- ¹⁷ Одесская газета. — 1941. — 5 ноября.
- ¹⁸ Одесская газета. — 1941. — 14 ноября.
- ¹⁹ Одесская газета. — 1942. — 14 января.
- ²⁰ Одесская газета. — 1942. — 5 февраля.
- ²¹ Одесская газета. — 1942. — 24 февраля.
- ²² Одесская газета. — 1942. — 17 марта.
- ²³ Молва. — 1943. — 24 января.
- ²⁴ Молва. — 1944. — 8 февраля.
- ²⁵ Боровой С. Воспоминания. — Москва-Иерусалим, 1993. — С. 280–281.

Thank you for evaluating AnyBizSoft PDF Splitter.

A watermark is added at the end of each output PDF file.

To remove the watermark, you need to purchase the software from

<http://www.anypdftools.com/buy/buy-pdf-splitter.html>